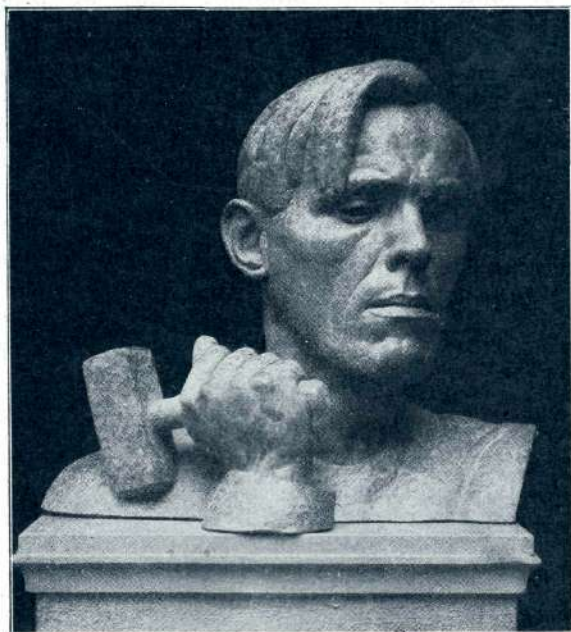


PROSVETNI DEL



TINE KOS: AVTOPORTRET. 1927

KIPAR TINE KOS

RAJKO LOŽAR

Motto: Was wir begehren von der Zukunft fernem:
daß Brot und Arbeit uns gerüstet stehn;
daß unsre Kinder in der Schule lernen,
daß unsre Greise nicht mehr betteln gehn.

I.

Vprašanje, ali proletarska umetnost je ali ni, leži principiarno tam, kjer ono, pri nas zadnji čas zopet »aktualno« (?) vprašanje, ali katoliška umetnost je ali ni. In samo teoretična glava, ki absorbirana od dialektike lastnega mišljenja ne vidi konkretnih dejstev in vrednot, rešuje poslednje s krilatico »ali kristjan ali umetnik« (v resnici diletantska rešitev), kakor odgovarja na prvo s krilatico »ali marksist ali umetnik« (Vidmar, LZ, 1929, 490). V resnici in življenjski praksi je pa stvar taka, da imenovani krilatici upravičeno spremenimo ter rečemo »tudi kristjan tudi umetnik« in »tudi marksist tudi umetnik«, s čimer pridobimo vse drugačno podlago za presojanje umetnostnih kvalitet. Vse namreč zavisi od individualne empirično dane vrednote in nič od teorije, ter od tega, kam polagamo poudarek v sledečih besedah Martina Raschkeja (po Kurtu Kläberju v Die Literarische Welt, 1929, 28), katere se nanašajo na problem proletarske poezije. Te besede so: »Wo ein Arbeiter (čitaj tudi: ein Katholik!) d i c h t e t, lassen sich seine Verse und sein Rhythmus in jede D i c h t u n g einreihen.«

Ako v tej formulaciji poudarjamo pojem »dicht«¹, tedaj nas ne smeta bloditi katolik in delavec, če pa nam gre v prvi vrsti za ta dva, bi bilo dobro, da damo umetnosti mir. In govoreč v našem slučaju o katoliški umetnosti, bi zato in dokler se gremo umetnostne kritike, pač morali govoriti le o umetnosti, kar bi si Vidmar že lahko zapomnil, odnosno bi že sploh moral vedeti, če ne bi namreč kljub temu, da je svoboden kritik, na vsa ta vprašanja in na kritiko samo gledal tako tipično slovensko skozi provincionalne očali nekakšne umetnostno-uradniške morale.

Te vrste naj pa mimogrede poslužijo tudi kot odgovor onim od »domačega ognjišča«, po katerih mnenju je slabost, ako človek trdi, da katoliške umetnosti ni. Po moji sodbi je namreč danes ni, res pa je, da več kot svoje sodbe ne morem imeti. In da se povrnem k vprašanju proletarske umetnosti, moram reči, da tudi nečesa takega ne poznam, ker je ni, s čimer pa ne izključujem možnosti, da bosta kdaj kesneje, recimo v dobah sublimatnega katolištva in proletarstva, nastopili obe v evidentni, izdelani in nedvoumni obliki kot je n. pr. krščanska umetnost že v srednjem veku in bizantinskem kulturnem krogu.

II.

Proletarske umetnosti zaenkrat še ni in nemo-goče je pritrčiti kriterijem za njeno agnosciranje, katere navaja v sicer duhovitem članku o tem vprašanju Rühle-Gerstelova (ibid.). Zdi se namreč, da ne morejo biti specifičen simptom proletarske umetnosti vidiki, pod katerih streho bi lahko spravili vsa novostrujarstva tega sveta, vse tako zvane »mlade generacije«. Da ne morejo biti zaradi tega, ker hoče proletarska umetnost biti v bistvu in celoti nov pojav, nova forma, radi česar določevanje njenih simptomov niso mačje solze, in to posebno zato ne, ker teh simptomov še ni.

Za motto članka sem postavil strofo, ki jo je vsako leto prvega maja nosil portal dunajskega magistrata. Socialističnega magistrata seveda, kar naj nas pa tu ne moti, dasi se pri specialistih že razlikujeta socialistično in proletarsko. Je to proletarska lirika, nedvomno najboljša šola, klasični mojstri, akademija. Novega na njej ni nič. Če si prestavimo notranjo formo te pesmi v slikarstvo, dobimo pravo meščansko literaturno slikarstvo kova Klingerjevega, ki ga na Slovenskem zastopa zelo dobro Fran Tratnik. V bistvu taka umetnost zelo malo pove, a zato nas odškoduje po zunanjem sijaju in patosu. Verz je dinamičen, barva simbolična, na delu so vsi registri, da nam vbijejo v glavo praznoto notranjih idej, ritem teh produktov se da zelo dobro primerjati z dimom tovarniških dimnikov na tako zvani proletarski grafiki, kateri se gnan od vetra sproti spreminja v simbole vihrajočih zastav delavskih mas. Verzi z dunajskega portala mi prihajajo na misel zlasti